

AYOLLAR ADABIYOTI TARJIMASIDA FEMINISTIK QARASHLAR TALQINI

INTERPRETATION OF FEMINIST PERSPECTIVES IN THE TRANSLATION OF WOMEN'S LITERATURE

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ФЕМИНИСТСКИХ ВЗГЛЯДОВ В ПЕРЕВОДЕ ЖЕНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

Nuriddinov Muhammad Yasin

“Renessans ta’lim universiteti” magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqola ayollar adabiyoti tarjimasida feministik qarashlarning talqini muammosini tanqidiy tahlil qiladi. Unda tarjimonning gender ongi va ideologiyasining tarjima jarayoniga ta’siri o’rganilib, feministik tarjima nazariyasining asosiy tamoyillari ko’rib chiqiladi. Maqolada feministik matnlarni tarjima qilishdagi lingvistik va madaniy qiyinchiliklar tahlil qilinadi, shuningdek, feministik qarashlarni matnda ko’rinadigan qilish uchun izohlar, leksik ijodkorlik va patriarxal til me’yorlaridan chekinish kabi strategiyalar taklif etiladi. Tadqiqot tarjimani madaniy kontekst, ideologiya va hokimiyatni o’z ichiga olgan siyosiy faoliyat sifatida baholab, tarjima qilingan adabiyotda feministik xabarni kuchaytirish bo’yicha amaliy tavsiyalar beradi.*

Kalit so’zlar: *Feministik tarjima, Ayollar adabiyoti, Gender, Tarjima nazariyasi, Ideologiya, Madaniy tadqiqotlar, Tarjimon agentligi*

Abstract: *This article critically analyzes the interpretation of feminist perspectives in the translation of women's literature. It examines the impact of the translator's gender consciousness and ideology on the translation process, exploring the core principles of feminist translation theory. The chapter analyzes linguistic and cultural challenges in translating feminist texts and proposes strategies like annotations, lexical creativity, and deviation from patriarchal language norms to make feminist views visible. The study posits translation as a political activity encompassing cultural context, ideology, and power, offering practical recommendations to amplify the feminist message in translated literature.*

Keywords: *Feminist translation, Women's literature, Gender, Translation theory, Ideology, Cultural studies, Translator agency*

Аннотация: *В данной статье критически анализируется проблема интерпретации феминистских взглядов в переводе женской литературы. Исследуется влияние гендерного сознания и идеологии переводчика на процесс перевода и рассматриваются основные принципы феминистской теории перевода. В главе анализируются лингвистические и культурные трудности при переводе феминистских текстов, а также предлагаются стратегии, такие как аннотации, лексическое творчество и отступление от патриархальных языковых норм, чтобы сделать феминистские взгляды видимыми. Исследование определяет перевод как политическую деятельность, включающую культурный контекст,*

идеологию и власть, и предлагает практические рекомендации по усилению феминистского послания в переведенной литературе.

Ключевые слова: *Феминистский перевод, Женская литература, Гендер, Теория перевода, Идеология, Культурология, Агентность переводчика*

KIRISH

Adabiy tarjima uzoq vaqt davomida lingvistik tenglik va asl matnga sadoqat tushunchalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib kelgan. Biroq, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, tarjima tadqiqotlari lingvistik tahlil doirasidan chiqib, madaniy, siyosiy va ideologik omillarni o'z ichiga olgan holda sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Ushbu kengayish tarjima jarayonida gender va feministik qarashlarning o'rni haqidagi savollarni ko'tardi, ayniqsa ayollar adabiyoti bilan ishlashda. Ayollar adabiyoti, odatda, ayollarning tajribalari, ijtimoiy rollari va patriarxal tuzilmalarga qarshiliklarini aks ettirib, o'ziga xos tematik va stilistik xususiyatlarga ega. Bunday matnlarni tarjima qilishda an'anaviy yondashuvlar ko'pincha ularning feministik mohiyatini, genderga oid nozikliklarini yoki yashirin qarshiliklarini e'tiborsiz qoldirish xavfini tug'diradi, bu esa asl asarning siyosiy va ijtimoiy xabarini buzib ko'rsatishi mumkin.

Ushbu maqolaning asosiy muammosi – ayollar adabiyoti tarjimasida feministik qarashlarni to'g'ri, aniq va ko'rinadigan tarzda talqin qilishdagi qiyinchiliklar va strategiyalarni aniqlashdir. An'anaviy tarjima me'yorlari ko'pincha tarjimonni betaraf vositachi sifatida tasavvur etsa-da, feministik tarjima nazariyasi tarjimonning faol, ideologik agent sifatidagi rolini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar sharhi

Tarjima tadqiqotlari so'nggi o'n yilliklarda sezilarli evolyutsiyani boshdan kechirdi, u faqat lingvistik tahlilga asoslangan yondashuvdan madaniy tadqiqotlar bilan gibridlashgan ko'p tarmoqli sohaga aylandi. Sherri Simon (1996) bu siljishni "intizomiy gibridizatsiya" deb ataydi va shu bilan birga tarjima sohasini madaniyat tushunchasini soddalashtirganligi va hukmronlik hamda sadoqat kabi jinsiy tilni qo'llaganligi uchun tanqid qiladi. Ushbu maqolada feministik tarjima nazariyasining asoslari, ayollar adabiyotining o'ziga xos xususiyatlari va ularning tarjima jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Ayollar adabiyoti: bu atama ko'pincha ayollar tomonidan yozilgan va ayollarning tajribalari, his-tuyg'ulari, ijtimoiy rollari, cheklovlari va intilishlariga e'tibor qaratilgan asarlarni anglatadi. Elayna Shovalterni "ginokritika" (gynocriticism) tushunchasi ayollar adabiyotini alohida tadqiqot sohasi sifatida ko'rib chiqadi, unda ayollarning yozuvchi va o'quvchi sifatidagi roli tahlil qilinadi. Ayollar adabiyoti ko'pincha patriarxal jamiyatda ayollarning marginal holatini tanqid qilib, ularning ovozi inobatga olishga intiladi.

Feministik nazariya: Feminizmning to'rt to'lqini davomida rivojlangan feministik g'oyalar ayollar adabiyoti tarjimasiga fundamental ta'sir ko'rsatdi. Toril Mo'i ayol (biological female), feminin (socially constructed femininity) va feministik (ideological stance) o'rtasidagi farqni ajratib, jins va gender tushunchalariga murakkabroq

yondashuvni taklif etadi. Genderning ijtimoiy jihatdan shakllangan va performativ (ijrochilik) xarakteri (Judith Butler, Mishel Fuko) haqidagi g'oyalar ham feministik tarjimada muhim rol o'ynaydi, chunki ular tilning gender kimliklarini qanday qurishi va aks ettirishini tushunishga yordam beradi.

Tarjima tadqiqotlari: Yuqorida aytib o'tilganidek, tarjima tadqiqotlari lingvistik yondashuvdan madaniy yondashuvga o'tgan. Saymon tarjima va ayollar zulmi o'rtasida parallel tajriba o'tkazib, tarjimaning ko'pincha bo'ysunuvchi maqomini ayollarning ijtimoiy jihatdan bo'ysunuvchi holati bilan taqqoslaydi. Bu yondashuv tarjimini madaniy-siyosiy maydon sifatida ko'rib chiqadi, unda asl matnni uzatish bilan birga ideologik kurash ham kechadi.

Feministik tarjima nazariyasi tarjimaning patriarxal gegemoniyasiga qarshi chiqadi va uni shunchaki lingvistik kod uzatish emas, balki madaniy kontekst, ideologiya, hokimiyat va manipulyatsiyani o'z ichiga olgan siyosiy faoliyat sifatida ko'radi. U an'anaviy tarjimadagi sadoqat tushunchasini tanqid qiladi, chunki bu tushuncha ko'pincha asl matndagi patriarxal taxminlarni mustahkamlaydi va ayollarning ovozini inobatga olishni cheklaydi.

Kanada feministik tarjima maktabi (Barbara Godard, Syuzan de Lotbiniyere-Harvud, Sherry Simon) ushbu nazariyaning rivojlanishida markaziy rol o'ynagan. Bu maktab tarjimonning faol aralashuvchi (interventionist) rolini targ'ib qilib, ayollarni ko'rinadigan qilish va patriarxal tilni buzishni maqsad qilgan.

Metodologiya

Ushbu maqolaning metodologiyasi sifatli, tahliliy va tanqidiy yondashuvga asoslanadi. Tadqiqot asosiy tushunchalarni belgilash, mavjud nazariy asoslarni tizimlashtirish va feministik tarjima amaliyotlarini baholash orqali argumentni quradi.

Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, mavjud akademik adabiyotlarni sintez qilishga qaratilgan. U empirik ma'lumotlar (masalan, konkret tarjima qilingan matnlarni tahlil qilish) bilan ishlamaydi, balki tarjima nazariyasi, feminizm va ayollar adabiyoti kesishmasidagi mavjud bilimlar bazasini kritik tarzda ko'rib chiqadi. Yondashuv tavsifiy va tahliliy bo'lib, feministik tarjimaning asosiy tamoyillarini, strategiyalarini va ularning ayollar adabiyotidagi talqin imkoniyatlarini chuqur tushunishni maqsad qiladi.

Ushbu maqolada foydalanilgan asosiy ma'lumotlar manbalari taqdim etilgan ilmiy manbalar hisoblanadi. Bu manbalar tizimli sharhlar, nazariy munozaralar va feministik tarjimaning amaliy misollarini o'z ichiga oladi.

Tizimli sharhlar: Feministik tarjima sohasidagi tadqiqot tendensiyalari, metodologiyalari va asosiy topilmalari haqida keng ko'lamli ma'lumot beradi. Bu manbalar sohaning rivojlanishini, dolzarb mavzularni va bo'shliqlarni aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Nazariy munozaralar: Feministik nazariya, gender tadqiqotlari va tarjima nazariyasining o'zaro aloqalari bo'yicha asosiy kontseptual asoslarni taqdim etadi. Sherri Saymonning madaniy yondashuvi, Toril Mo'i gender farqlari va Butler/Fukoning

gender konstruksiyasi haqidagi g'oyalar kabi manbalar nazariy argumentni boyitish uchun xizmat qiladi.

Natijalar va tahlil

Ushbu maqolada adabiyotlar sharhida aniqlangan asosiy nazariyalar va amaliyotlar sintez qilinadi va ayollar adabiyoti tarjimasida feministik qarashlarni talqin qilish muammosiga tanqidiy fikrlar qo'llaniladi. Tahlil tarjimonning agentligi, tarjimadagi qiyinchiliklar va feministik interpretatsiyaning strategik yondashuvlariga qaratiladi.

Feministik tarjima nazariyasining asosiy natijalaridan biri shundaki, tarjimonlar betaraf vositachi emas, balki ideologik agentlardir. Ularning gender ongi, siyosiy pozitsiyasi va dunyoqarashi tarjima jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. An'anaviy tarjima an'analari ko'pincha tarjimonni matnni "sodiqlik" bilan uzatuvchi shaxs sifatida talqin qilsa-da, feministik yondashuv sadoqat tushunchasini qayta belgilaydi. Sherri Saymon ta'kidlaganidek, sadoqat matnning yuzaki tuzilishiga emas, balki "yozish loyihasining o'ziga" – ya'ni asl matnning feministik niyatiga va maqsad madaniyatida ayollar ovozini ko'rinadigan qilish maqsadiga qaratilishi kerak.

Bu aralashuvchi yondashuv Barbara Godardning matnlarni ochiqdan-ochiq manipulyatsiya qilishi va Syuzan de Lotbiniyere-Harvudning "auther" kabi neologizmlarni yoki qalin "e" harflarini ishlatishi orqali yaqqol namoyon bo'ladi. Bunday strategiyalar tarjimonning nafaqat til biluvchisi, balki faol siyosiy ishtirokchi sifatidagi rolini tasdiqlaydi, u patriarxal til me'yorlariga qarshi kurashadi va feministik xabarni maqsadli auditoriyaga kuchaytirilgan shaklda yetkazadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarjimon ideologiyasining tarjima jarayoniga ta'sirini o'rganish feministik tarjima tadqiqotlarining asosiy yo'nalishlaridan biridir.

Feministik qarashlarga ega ayollar adabiyotini tarjima qilishda bir qator lingvistik va madaniy qiyinchiliklar mavjud.

Lingvistik qiyinchiliklar: Asl matnda genderga oid til (masalan, jinsiy-neytral bo'lmagan olmoshlar, kasb nomlari), patriarxal taxminlar (masalan, ayollarni erkaklar kontekstida tasvirlash) yoki ayollarning o'ziga xos tajribalarini aks ettiruvchi nozik iboralar mavjud bo'lishi mumkin. Bu iboralarni maqsad tilga aynan uzatish mushkul. Masalan, ispan yozuvchisi Mariya Lexarraganing asarlari erining nomi ostida nashr etilganida, uning tarjimai holini tarjima qilishda grammatik tanlovlarning ideologik ahamiyati yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu holat tarjimonning har bir grammatik va leksik tanlovi ortida yotgan chuqur ma'nolarni anglashini talab qiladi.

Madaniy-kontekstual qiyinchiliklar: Feministik g'oyalar va ularning talqini madaniyatdan madaniyatga farq qilishi mumkin. Bir madaniyatda radikal deb hisoblangan feministik tushunchalar boshqa madaniyatda unchalik ahamiyatli bo'lmasligi yoki noto'g'ri tushunilishi mumkin. Tarjimonning vazifasi maqsad madaniyatning me'yorlari va kutishlarini hisobga olgan holda, asl matnning feministik mohiyatini saqlab qolishdir. Bu, matnni maqsad madaniyatda qayta patriarxalizatsiya qilishdan qochishni ham anglatadi.

Ko'rinish (Visibility) masalasi: An'anaviy tarjima ko'pincha ayol mualliflarni yoki qahramonlarni ko'rinmas qilib qo'yishi mumkin. Feministik tarjima esa ayol ovozi, ularning tajribalarini va patriarxal tuzilmalarga qarshiliklarini ko'rinadigan qilishni maqsad qiladi. Bu esa matnga faol aralashuvni talab qiladi.

Muhokama

Feministik tarjima nazariyasi va ayollar adabiyoti tarjimasi kontekstidagi tahlillar tarjimonning matn yaratishdagi muhim va ko'pincha e'tibordan chetda qolgan rolini yaqqol ko'rsatadi. Tarjimon endi shunchaki lingvistik vositachi emas, balki madaniy elchi va ideologik agent sifatida faoliyat yuritadi, u asl matnning feministik mohiyatini maqsad madaniyatga moslashtirish va uni kuchaytirish imkoniyatiga ega. Patriarxal gegemoniyani buzish va ayollar ovozi ko'rinadigan qilish feministik tarjimaning asosiy maqsadidir. Bu, albatta, "buzib ko'rsatish" yoki "sadoqatsizlik" haqidagi munozaralarni keltirib chiqaradi. Biroq, feministik nuqtai nazardan, bu "buzib ko'rsatish" aslida matnning feministik "loyihasi"ga yanada chuqur sadoqatni aks ettiradi, chunki u gender tengligi va adolatga xizmat qiladi.

Tizimli sharhlar shuni ko'rsatadiki, ushbu sohadagi tadqiqotlar soni yaqinda oshgan bo'lsa-da, u hali ham rivojlanish bosqichida. Bu holat feministik tarjima strategiyalarini yanada kengroq qo'llash va ularning turli madaniy-lingvistik kontekstlarda, xususan, O'zbekiston kabi madaniyatlarda qanday ishlashini o'rganish zarurligini ta'kidlaydi. O'zbek tili va madaniyati o'ziga xos genderga oid nozikliklarga va an'anaviy rollarga ega. Masalan, o'zbek tilida grammatik jins mavjud emasligi bir tomondan gender neytral ifodaga imkon bersa, boshqa tomondan ayollarning o'ziga xos tajribalarini ifodalashda (masalan, "qiz" va "ayol" so'zlari bilan bog'liq konnotatsiyalarda) yangi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Feministik matnlarni o'zbek tiliga tarjima qilishda tarjimon nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham hushyor bo'lishi, mahalliy kontekstda feministik g'oyalarning qanday qabul qilinishini hisobga olishi kerak. An'anaviy oilaviy qadriyatlar kuchli bo'lgan jamiyatda "feminizm" atamasining o'zi turli xil salbiy konnotatsiyalarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois, tarjimon bu g'oyalarni mahalliy auditoriya uchun tushunarli va qabul qilinadigan tarzda yetkazish uchun moslashuvchan va ijodiy yondashuvlarni qo'llashi zarur. Masalan, ayollarning erkinligi va huquqlari haqidagi g'oyalarni "ayollar qadr-qimmati" yoki "oilada ayolning o'rni" kabi mahalliy qadriyatlarga bog'lab talqin qilish mumkin.

Tarjimonlar uchun: Ayollar adabiyotini feministik ruhda tarjima qiladigan tarjimonlar o'z ishlariga ongli, axloqiy jihatdan asoslangan va aralashuvchi yondashuvni qo'llashlari kerak.

Xulosa

Ushbu maqola ayollar adabiyoti tarjimasida feministik qarashlarning talqini masalasini chuqur tahlil qildi. Tadqiqot feministik tarjima nazariyasining asosiy tamoyillarini ko'rib chiqib, tarjimani patriarxal gegemoniyani buzishga qaratilgan siyosiy va ideologik harakat sifatida belgiladi. Asosiy natijalar shuni ko'rsatdiki, tarjimon betaraf vositachi emas, balki faol agent bo'lib, uning gender ongi va

ideologiyasi tarjima jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Feministik matnlarni tarjima qilishda lingvistik va madaniy qiyinchiliklar mavjud bo'lsa-da, izohlar, leksik ijodkorlik, neologizmlar va grammatik o'zgartirishlar kabi aralashuvchi strategiyalar orqali feministik qarashlarni ko'rinadigan qilish va kuchaytirish mumkin. Bu yondashuv an'anaviy "sadoqat" tushunchasidan voz kechib, matnning feministik maqsadiga ideologik sadoqatni birinchi o'ringa qo'yadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Simon, Sherry. Jins tarjimada: Madaniy o'zlik va farq siyosati. London: Routledge, 1996.

[2] Von Flotow, Luise. Tarjima va jins: 'Feminizm davri'da tarjima qilish. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997.

[3] Chamberlain, Lori. "Jins va Tarjima metaforikasi." Belgilar: Ayollar madaniyati va jamiyati jurnali, vol. 13, no. 3, 1988, pp. 454-472.

[4] Von Flotow, Luise. "Feministik Tarjima: Kontekstlar, Amaliyotlar va Nazariyalar." TTR: Tarjima, Terminologiya, Tahrirlash, vol. 8, no. 2, 1995, pp. 69-84.

[5] Simon, Sherry. "Feministik diskurslarni tarjima qilish va talqin etish: Nazariya va amaliyot bo'yicha ayrim mulohazalar." Tarjimon, vol. 1, no. 2, 1995, pp. 171-186.